

itüdergisi/a
mimarlık, planlama, tasarım
Cilt:5, Sayı:1, 104-114
Mart 2006

Boğaziçi tarihi sit alanının yokoluş süreci

Yıldız SALMAN*, **Doğan KUBAN**

İTÜ Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 34437, Taşköprü, Taksim, İstanbul

Özet

Bu çalışmada, Boğaziçi olgusu tarihsel perspektif içinde ele alınmış, Boğaziçi tarihi sit alanının fiziksel yok oluş süreci incelenmiştir. Kent ölçeğinde korumanın temeli, tarihsel kent dokularının fiziksel verilerinin, günümüz gereksinimleriyle bütünleştirilerek sürekliliğin sağlanmasıdır. Boğaziçi İstanbul'un Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze kadar geçen sürede geçirdiği değişimden etkilenmiştir. Yerleşim alanlarının sınırlarının genişlemesi yanında bölgenin sosyo-kültürel yapısı da değişmiştir. 1970'lerden başlayarak Boğaziçi'nin korunmasına yönelik alınan kararlara rağmen, önüne geçilemeyen bir yasa dışı süreç yaşanmıştır. 1983 yılında çıkartılan Boğaziçi Yasasına rağmen alanın bozulma süreci devam etmiştir. Çalışmada, Boğaziçi'nin korunmasına yönelik bu yasal süreç yanında farklılaşan problemler içermeleri nedeniyle seçilen Büyükdere, Boyacıköy, Yalıköy ve Anadoluhisarı sit alanlarının mevcut korunmuşluk durumları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Boğaziçi, kentsel koruma, boğaziçi yasası.*

The physical corruption of the Bosphorus historic site

Abstract

In this study, the Bosphorus fact is examined in a historical perspective and the physical corruption of the Bosphorus historic site is analysed. Urban conservation is based on the integration of the historical patterns with the actual requirements of the city in the name of providing the continuity of the characteristics of site. The Bosphorus Area, beginning from the Republican Era up today, is affected by the rapid and unplanned urbanization in a negative manner. The period beginning from 1950's up to 1970's can be considered as a turning point in the urbanization process. Besides the extension of settlement areas during this period, the socio-cultural profile of the area is also changed. Although the first steps for preserving the architectural heritage in the Bosphorus area were taken beginning from the 1970's, an illegal urbanization process has also begun. In 1983, the Bosphorus Law came into force as the first preservation law for the city. Although this law is expected to prevent the illegal urbanization process, the physical corruption of the Bosphorus historic site has continued up to today. Besides the legal process concerning the preservation of the Bosphorus, in this study examines each of the present preservation status of Büyükdere, Boyacıköy, Yalıköy and Anadoluhisarı, reflecting a number of various conservation problems are analysed as case study areas

Keywords: *The Bosphorus area, urban conservation, bosphorus law.*

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Yıldız SALMAN. salmanyildiz@hotmail.com; Tel: 212 293 13 00 dahili: 2287.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde tamamlanmış olan "Boğaziçi tarihi sit alanının yok olma süreci ve kalan sınırlı değerlerin korunma olasılıkları" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 18.03.2004 tarihinde dergiye ulaşmış, 05.01.2005 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 31.12.2006 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Giriş

Kent ölçeğinde koruma tarihsel kent dokularının fiziksel verilerinin, yaşanan kültürel süreçlerin somut göstergeleri olarak, bugünün kentsel gereksinimleri ve yaşam biçimi ile bütünleş-tirilmesi ve böylece fiziksel çevrede tarihsel sürekliliğin algılanması amacına yönelik bir etkinliktir. Tarihsel sürekliliğin değişimlere olanak tanıyarak geleceğe aktarılabilmesi temelde bir kültürel sorundur ve ancak “yerleşik olma” ve “o yere ait olma” bilinci ile sağlanabilir. Planlı olması koşuluyla değişim kaçınılmazdır ve beraberinde gelişmeyi getirdiğinden koruma sınırlarının planlanması zorunludur.

İstanbul gibi farklı niteliklerde anıtsal ve çevresel değerleri bünyesinde barındıran bir kentin tarihsel kimliğini koruyabilmesi, ancak tümel olarak ele alınması ve çağdaş kentin gereksinimleriyle bütünleştirilmesiyle mümkün olabilir. İstanbul’da Cumhuriyet Dönemi’nden bugüne kadar yapılan kent planlama çalışmaları (ki bu hiçbir zaman sistematik ve sürekli olmamıştır) sonucunda karşımıza çıkan bugünkü İstanbul’un “bir kent olarak” planlı gelişmesinden söz etmek olanaksızdır.

Kentin uzantısı olarak denizin iki yakasında gelişmiş ve kendine özgü bir yaşama kültürü yaratmış olan Boğaziçi de bu değişimden payına düşeni almıştır. Kentin plansız değişim sürecinin bir parçası olarak değişen sosyal yapı ve sınırlı bir kesimin ekonomik çıkarları kültürel gereksinimlere üstün gelmiş, arsa spekülasyonu ve doğa tahribi Boğaziçi’nin bozulmasında belirleyici öğeler olmuştur.

Boğaziçi’nin fiziksel ve sosyal değişimi

18. ve 19. yüzyıllarda, hem Doğu hem de Batı’dan beslenen Osmanlı İstanbul’unda Boğaziçi, hem Batılılar, hem de yaşayanlar tarafından öncelikle doğası, yaşam üslubu ve bunları çevreleyen mimari mekanlar olan sarayları, bahçeleri, köşkerleri, yalılarıyla güzellik, zevk ve hayalin birlikte yaşandığı bir yeryüzü cenneti olarak tanımlanmıştır.

Coğrafi konumuyla bağlantılı olarak yalnız denize bağlı bir ulaşımın varlığı, Boğaziçi’nin bir

kıyı bir yerleşimi olarak gelişmesine olanak vermiş; kenti ayıran bu su yolu kıyılarında yapılan yalılar, deniz ve onu çevreleyen yeşil örtüyle iç içe yaşama isteği ile biçimlenmişler, bu deniz kentine Türkler’in getirdiği bir yaşam simgesi olarak katılmışlardır (Kuban, 1994).

Boğaziçi’nin 20. yüzyıl’a kadar sahip olduğu sayfiye niteliği ve yalı-deniz ilişkisi özgün bir yaşam biçimini de beraberinde getirmiştir. Yaz başlarında Boğaziçi’ne taşınması ve sonbaharda İstanbul’a dönüş, uzun süren hazırlıklarla bir göç niteliğinde gerçekleşmekte ve mevsimlerin belirleyici olduğu bir yaşamı tanımlamaktadır. Doğayla iç içe sürdürülen bu yaşam, kendine özgü bir alt kültür oluşturmuştur. 18. ve 19. yüzyıl boyunca dönem dönem mimari karakteri değişmiş olsa da yerleşim düzeninin temel kurucusu ve yaşama kültürü sürekliliklerini korumuşlardır. Büyük bir su yolu etrafında iki kıyıyı bütünleştiren ve Boğaziçi uygarlığı olarak tanımlanan bir düzen yaratılmıştır.

1950 seçimlerinin sonucunda yönetime gelen siyasal iktidar birçok açıdan, ülkede yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Gündelik yaşamın her alanında statü kazanan Amerikan imgeleri bu dönemde kentin geçirdiği değişimlerin baş nedeni olmuştur. Özellikle “imar” konusu ile bizzat ilgilenen başbakan Adnan Menderes, İstanbul’un gelecekteki gelişmesi üzerinde etkili olacak karar ve uygulamalarla döneme damgasını vurmuştur. Yeniden imar edilen kentin imgesini artık modern apartmanlar ve görece geniş ulaşım aksları oluşturmuştur. İstanbul’da 1956-59 yılları arasında başlayan “imar hareketleri” ile tarihi yarımada ve genel olarak kent bütününde başlatılan yol açma uygulamaları, Boğaziçi alanının konut yerleşimine açılmasına neden olmuş ve kent kuzeyde Boğaziçi sırtlarına doğru yayılmaya başlamıştır.

Kozmopolit nüfus yapısını kaybetmiş olan Boğaziçi’nde, özellikle 1950’lerden sonra artan iç göç kırsal kültürün Anadolu temsilcilerini Boğaziçi’ne taşımıştır. 1950-60 yılları arasında İstanbul’un kentsel yapılanmasında rol oynayan başlıca faktör halka sunulan “modern” kent imgesindeki yüksek apartmanlar, geniş yollar ve

arabalaradır. Açılan yollar ve yükselen apartmanlarla tanımlanmaya ve inşa edilmeye başlanan bu imge toprak spekülasyonunu da teşvik etmiş, köyden kente yaşanan hızlı göç “gecekondu” olgusunu yaratmıştır. İstanbul genelindeki bu nüfus artışı ve nüfus yapısı değişikliği Boğaziçi’nde de rahatlıkla okunmaktadır.

1966’da çıkartılan 775 sayılı gecekondu yasası, gecekondu sahiplerine kentsel yaşam içinde güvence verip yeni bir meşruiyet çerçevesi çizince tüm kentte olduğu gibi, Boğaziçi’nde de plansız yapılaşmayı bir anlamda yasallaştırmıştır. Bu yasaya uygun olarak 1975’lerde yasal kabul edilen gecekondu alanları haritasına bakıldığında, Anadolu yakasındaki alanların Rumeli yakasındakilere oranla yamaçlarda daha çok yer kapladığı görülmektedir. Beykoz’da Ortaçeşme ve Tokat vadisi, Gümüşsuyu - Paşabahçe, Çubuklu - Kanlıca, Anadoluhisarı, Kandilli, Çengelköy ve Kuzguncuk’taki plansız yapılaşma alanları bu görüşü desteklemektedir. 1954 yılında kabul edilen Beyoğlu Nazım İmar Planı’nda İstinye’de mevcut bulunan sanayi tesislerinin sağlığa zararlı olmadığı gerekçesiyle, yenilerinin kurulmasının desteklenmesiyle 1950 yılında Kibrit Fabrikası ve Dokuma Fabrikası, 1954 yılında da Kavel Kablo Fabrikası kurulmuş, İstinye’de özellikle vadi içi yamaçlarda ve Büyükdere asfaltına yakın tepelerde ise, Pınar Mahallesi, Derbent Mahallesi gibi plansız yerleşmelerin oluşumu hızlanmıştır. Plansız yerleşmeler dışında hızlı apartmanlaşma nedeniyle eski yerleşmeler de fiziksel niteliklerini kaybetmeye başlamıştır.

Yasal düzenlemeler ve uygulamalar

1966 yılında kurulan Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu 1984 yılına kadar çalışmıştır. Bu büronun Boğaziçi alanı için yaptığı çalışmalarda ve 1985’te Kültür Bakanlığı’nca yayınlanan tebliğde Boğaziçi, İstanbul Metropoliten alanı içinde ele alınmış, çevresiyle birlikte özelliği ve ayrıcalığı kabul edilmiştir. Bu dönemde Doğan Kuban’a hazırlatılan İstanbul Tarihi Sit Alanları Raporu ve ekleri¹ Boğaziçi koruma bölgelerini

¹ Kuban, D., (1969) İstanbul’un Tarihi Yapısı, Tarihi Gelişme, Şehrin Yapısının Özellikleri Koruma Yöntemleri,

de içermektedir. Çeşitli kurumlarla işbirliği sağlanarak, kentleşme hareketlerine karşı koruma politikası izlenerek planlama sürdürülmüştür. Bu dönemde Boğaziçi için yapılan çalışmaların en önemlisi Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu’nca 14 Temmuz 1974 tarihinde onanan ve uygulamaya konulan “yalılar ve sahil şeridi” adı verilen 1/5000 ölçekli plan çalışmasıdır². Bakanlıkça Boğaziçi’ni korumaya yönelik olarak hazırlanan bu ilk plan, sadece sahil şeridini kapsamakta ve burada yer alan yapıları korumayı amaçlamaktaydı. Bu plan çerçevesinde, sahil şeridinde bulunan boş parsellere de tescilli yapılarla uyumlu olmak koşuluyla maksimum yüksekliği 9.50 m’yi geçmeyen yeni yapılar yapılması önerilmiştir.

Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) 1973 yılında Boğaziçi’nin düzensiz yapılaşmasının önlenmesine ve tarihi değerleri kadar yeşil dokusunun da korunmasına yönelik önemli bir karar almıştır³. Bu karardan sonra alınan 1975 tarihli “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları” özellikle yeşil alanların korunması konusunda önemli hükümler içermektedir⁴. Bu kararlarda yeşil alanlar dışında kalan yerlere ilişkin kısıtlayıcı hükümler de bulunmaktadır. Yasanın, özellikle kıyı çizgisi ve topoğrafik yapıyı değiştiren uygulamaları engelleyen; Boğaziçi Sit Alanına ilişkin sınır değişikliklerinin araştırma ve nedenlere dayandırmak şartıyla ve ancak GEEAYK kararı alınarak yapılabileceğini vurgulayan ve belirlenen sit alanı içinde metropoliten alanın bütününe hizmet verecek tesisler yapılmasını engelleyen hükümleri, Boğaziçi alanının kent içinde özellikli bir bölge olarak tanımlanmış olduğunu göstermeleri ve bu kimliğini sürdürmesini hedeflemeleri açısından önem taşımaktadır.

İstanbul Belediyesi Nazım İmar Planı Bürosu için hazırlanan rapor, çoğaltma

² Konu ile ilgili kararlar ve tescilli yalılar listesi, O.Erdenen, Boğaziçi Sahilaneleri,1993, ve Mimarlık, sayı 6,1972 de yayınlanmıştır.

³GEEAYK/8172, 1/5000 ölçekli,Boğaziçi Korularının ve Ormanlarının Korunmasına ilişkin Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları, 14.12.1974

⁴ GEEAYK/8036, 1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Alanı Koruma Kararları, 12.04.1975

Bu düzenlemeleri 1975 yılında Kültür Bakanlığı'nın, Boğaziçi'ni resmen "doğal ve tarihi sit alanı" olarak ilan etmesi ve "Boğaziçi Doğal Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Planı ve Raporu" ile 15 paftalık 1/5000 ölçekli planların 1650 ve 6785 sayılı kanununun 26.-29. maddesine göre 3 Haziran 1977'de onanması ve yürürlüğe girmesi izlemiştir. Böylece Boğaziçi'nin bütünü kapsayan ilk nazım plan ile suyolu çevresi ve gerideki kara kesimi göreceli olarak koruma-ya alınmıştır⁵.

1980'li yıllardaki askeri yönetimin, kent ve kentleşme konularına yakın bir ilgi gösterdiğini belirtmek gerekir. 1805 sayılı imar ve gecekondular yasallaştırılmış, daha sonra yapılmış ve yapılacak olanlar ise yasaklanmıştır. Askeri yönetim, gecekondular ve imar affını bir zorunluluk olarak görmüştür. Bunun yanı sıra, Boğaziçi ve kıyılardaki yapılaşmaları da bir düzen altına alacak yasalar çıkarmıştır. Ne var ki, gerek gecekondular gerekse Boğaziçi ve kıyıların korunması konusundaki bu titizlik, bir iyi niyet gösterisi olmaktan öteye gidememiştir. 1982 tespitlerine göre Boğaziçi'nde toplam 22888 adet gecekondular bulunmaktadır. Bunların 2158'i Beşiktaş'ta, 6493'ü Sarıyer'de, 1647'si Üsküdar'da belediye sınırları içinde, 8070'i yine Üsküdar'da belediye sınırları dışında Ümraniye'de, 4610'u ise Beykoz'dadır (Aysu, 1989).

Boğaziçi'nin plansız yapılaşma sürecinin bu tarihe kadar olan sonuçları Boğaziçi Yasası'nı gündeme getirmiş ve İstanbul'un bu en özel bölgesi için bir özel yasa hazırlanması, koruma-ya yönelik çabalar konusunda ümit vermiştir. Bununla birlikte 1983 sonrası dönemde de, yapılan politik ve spekülasyon baskılara boyun eğilmiş, tutarlı bir koruma politikası oluşturulamamış ve planın gerekleri uygulama ile yer yer hükümsüz kalmıştır.

Boğaziçi Nazım Planı'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra, hazırlanan bu planların yeterli olmadığı görülerek ve Boğaziçi için özel

bir düzenlemeye gereksinme duyulmasıyla, 22.11.1983 tarihinde özel bir alana ilişkin ilk koruma yasası olan Boğaziçi Kanunu Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Boğaziçi Yasası beraberinde, Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı olmakla birlikte, kamu tüzel kişiliğine sahip olan ve Boğaziçi'ndeki imar uygulamalarını yürütmek ve denetlemekle görevli kılınan Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün kurulmasıyla yeni bir örgütsel kurumsallaşmayı gündeme getirmiştir. Yasanın getirdiği yeni yönetsel yapılanmada, Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu, Boğaziçi İmar İdare Heyeti önemli yetki ve yükümlülüklerle donatılmışlardır.

Boğaziçi Yasası ile İstanbul Boğaziçi alanının özelliklerinin kamu yararı gözetilerek korunması ve geliştirilmesi, Boğaziçi'nde nüfus ve yapı yoğunluğunun arttırılmasını önlemek üzere yapılaşmanın sınırlandırılması amaçlıydı. Tüm Boğaziçi alanında yeni depo, tersane, sanayi tesisleri ve ocakların açılmayacağını da hükme bağlamış, Boğaziçi öngörünüm bölgesinde yapılaşmaya sıkı yasaklar getirmiştir. 1983 planlarındaki "Boğaziçi Sit Alanı" sınırı ile bu alanın içinde yer alan sınırları belirlenen "Boğaziçi Kıyı ve Sahil Şeridi", Ön Görünüm Bölgesi, Geri Görünüm Bölgesi ve Etkilenme Bölgeleri, 18 Ocak 1983 tarih ve 2960 sayılı yasada da aynı isim ve sınırlarla yer almış, yasanın eki olarak adı geçen bölgeler koordinatlarıyla birlikte belirlenerek ilan edilmiştir.

Bu düzenlemelere göre: Boğaziçi su yoluna bağlı kıyı hattı ile sahil yolu arasında kalan ve sahil yolundan cephe alan ilk parselleri içeren bölge Sahil Şeridi Bölgesi olarak tanımlanmıştır. Sahil Şeridi bölgesine bitişik ve Boğaziçi'nin en etkin peyzaj değerlerinin yoğunlaştığı ve koruma yönünden öncelikli durumda bulunan Boğaziçi iç mekanını belirleyen ve ön çerçevedeki silüet hattını içine alan bölge Öngörünüm Bölgesidir, Öngörünüm Bölgesi ile Boğaziçi iç mekanından ayrılmış, bu mekana derinlik boyutu veren ve Boğaziçi'nin dış sınırını çizen hattı bálâlarla çerçevelenen coğrafi bölge ise Geri Görünüm Bölgesi olarak adlandırılmıştır.

⁵ 1/5000 ölçekli Boğaziçi Nazım Koruma Planı Raporu, 3 Haziran 1977

Öngörünüm veya Gerigörünüm Bölge hatları dışında kalan, Boğaziçi mekanı ile coğrafi ilişkisi az olan ve ilan sınırları ile çerçevelenmiş alanlar ise Etkilenme Bölgeleri olarak tanımlanmıştır. Merkeze Bağımlı Etkilenme Bölgesi, kent merkezinin yoğun yerleşik görünümünden, Boğaziçi'nin yeşil görünümüne geçişi sağlayan ve yoğun iskan baskısını karşılayan tampon bölge niteliğindeki alanları, Kırsal Alana Bağımlı Etkilenme Bölgeleri de ön ve geri görünüm bölgeleri arkasında, Boğaziçi iç mekanından kırsal kesime geçit veren ve Boğaziçi çevresinin yerleşme yoğunluklarının giderek azaldığı alanları kapsamaktadır. Yapılaşmayı kontrol altına almak amacıyla Boğaziçi için öncelikli önem taşıyan öngörünüm, gerigörünüm ve etkilenme bölgelerine ilişkin detaylı yapılanma koşulları belirlenmişse de, topoğrafik yapıyı dikkate almadan yapılan bu bölgelendirmenin, uygulama sürecinde yöntem olarak yanlış bir yaklaşım olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan en çarpıcı olanı Boğaz peyzajını geri dönüşsüz bir biçimde tahrip eden Kavacık vadisindeki yeni yapılaşmalardır. Plan üzerinde kıydan geride olmasına karşın topografik yapısı gereği tümüyle Boğaz silüetine giren bu vadideki yoğun yapılaşmayı olanaklı kılan, bu sakıncalı bölgelendirme değildir. Benzer örnekler Boğaz'ın her iki yakasında da vardır. (Şekil 1)

Yasanın getirdiği en önemli kurallardan biri öngörünüm bölgesine getirilen "kesin yapı yasağı" ve 22 Temmuz 1983 tarihli planlarda imar hakkı verilen köyiçi parsellerine getirilen inşaat yasağıdır.

Bu kararlar Boğaziçi'ndeki eski eser tescili taleplerinde ve restorasyon uygulamalarında büyük bir artışa neden olmuştur. Eski eser tescili olmayan binaların yıkıldıkları an yeşil alan statüsü kazanmaları nedeniyle, özellikle öngörünüm bölgesindeki sıradan harap ahşap evler bile restorasyon ve inşaat izni alabilmek amacıyla eski eser olarak tescil ettirilmeye başlanmıştır. Üzerinde bina bulunmayan parsellerde eski eser bulunduğu eski fotoğraf ve belgelerle kanıtlanmaya çalışılarak restitüsyona dayalı restorasyonlarının yapılabilmesi için koruma kurullarına çok sayıda başvuru olmuştur. Yeni yapılaşmanın sınırlandırılmış olması olumlu bir karar olmakla birlikte, restorasyon uygulamalarına bakıldığında, bu dönemde restitüsyon adı altında, hiç var olmamış binaların rekonstrüksiyonun yapılarak yeni "eski"lerin inşa edilmiş olmasının koruma kuramı açısından çok da doğru sonuçlar verdiği söylenemez. Özellikle spekülasyona çok açık ve m²'ye aç bir psikolojik yağma ortamında restorasyon ve restitüsyon önerileri çoğu kez kabul edilebilecek nitelikte olmamıştır.

Şekil 1. Kavacık'ta topografyayı bozan yerleşimler

Çeşitli eksikliklerine karşın, Boğaziçi Kanunu'nun ilk ilan edildiği haliyle ve uygulamaların iyi kontrol edilmesi şartıyla iyi sonuçlar vermesi olasıydı. Ayrıca, 24 Şubat 1984 tarih ve 2981 sayılı İmar Affı Yasası'nın 3. maddesi ile imar affının Boğaziçi'nde uygulanamayacağı hükmü getirilmişti. Fakat 22 Temmuz 1983 tarihli Nazım plan sınırları içindeki kaçak yapılaşmalar neden gösterilerek, 3 Mayıs 1985 tarihinde yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda Boğaziçi ile ilgili olarak yer alan, 46, 47, 48 ve geçici 7. madde ile Boğaziçi Kanunu'nun korumaya yönelik temel ilkeleri ortadan kaldırılmıştır. Spekülatif eğilimi yasaya sıçratan bu tutumu pekiştiren ve eklenen 46. madde ile Boğaziçi Bölgesi'nde imar yetkileri ve yönetim erki parçalanmış, planlama ve uygulama yetki ve sorumluluğu Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nden alınarak, Öngörünüm bölgesinde Büyükşehir Belediyesi'ne Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgelerinde ise, o bölgelerden sorumlu ilçe belediyelerine bırakılmıştır. 47 ve 48. maddeler ile Boğaziçi Yasasının 3. maddesinin "f" ve "g" fıkralarında ve 10. maddesinin tümündeki değişiklikler bilinçli olarak yapılaşmayı teşvik etmiştir.

Özellikle 3. maddenin "f" fıkrasındaki yeni düzenlemelerle, "Boğaziçi alanında imar planı değişikliği yapılabileceği" hükmü getirilmiş, "g" fıkrasında ise, sahil şeridi ve öngörünüm bölgesindeki yapı yasağı kaldırılarak, 500m²'den büyük parsellere belli oranda inşaat hakkı tanınmış; ayrıca bu maddenin orman koru ve diğer alanlara da uygulanabileceği belirtilmiştir.

48. maddeyle de benzer şekilde; gerigörünüm ve etkilenme bölgelerinde 4 ve 5 katlı yapılaşmaya olanak sağlanmış, ayrıca arsalar üzerindeki yapı yoğunluğu hesaplanırken brüt parsel alanı esas alınarak, kamuya terk edilen yol, yeşil alan, otopark gibi kesimlerin de inşaat alanı hesabına katılması kuralı getirilerek, yine yoğunluk arttıran bir düzenleme yürürlüğe sokulmuştur.

Geçici 7. maddede ise Boğaziçi alanındaki mevcut çekme katların aynı gabari içinde kalmak koşulu ile tam kata çevrilebileceği belirtilerek, kaçak yapılaşma ve gecekondu alanları imar affı kapsamına alınmıştır. Bu, koruma amacıyla baş-

layan bir yasal etkinliğin, yapı spekülasyonuna kesin olarak açılması anlamına gelmekteydi ve bütün ekonomisini kent yağmasına dayandıran bir dünya görüşünün Boğaziçi'ndeki açık dayatmasının işaretidir.

Boğaziçi yasasına yapılan bu ilk müdahale, sonraki yıllarda işleyecek politik çıkarlarla koruma çabalarının karşı karşıya geldiği sürecin başlangıcını oluşturmuştur.

3194 sayılı İmar Kanununun yürürlüğe girmesinden yaklaşık 18 ay sonra 11 Aralık 1986 tarihinde Anayasa Mahkemesi; bu değişiklikler arasındaki "g" fıkrasıyla getirilen ayrıcalıklı yapılaşma hakkının Anayasa'ya aykırı olduğu ve Boğaziçi Yasası'nın öngörünüm bölgeleriyle ilgili genel koruma ilkeleriyle çeliştiği gerekçesiyle, sözkonusu maddeyi iptal etmiştir. Fakat bu kararın Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesi 4 ay sürmüştü, bu sürede istenen spekülatif işlemler büyük bir hızla gerçekleştirilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin iptal kararını izleyen dönemde yapılan revizyonlardan ilki 15 Temmuz 1988 tarihli Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı Revizyonu'dur. Koruma Kurulu tarafından onaylanmamış ve yalnız bilgi amacıyla ilçe belediyelerine gönderilmiş olan bu planla Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgelerindeki açık alanlar ve yeşil alanlar yüksek yoğunlukta yerleşmeye açılmıştır. Bu tavırlar kuşkusuz nesnel bir kent tarihine İstanbul'un kaderine egemen olan yağmanın özgün görüntüsü olarak geçecektir.

Bu revizyon kararının ardından Boğaziçi ile ilgili yasal süreç, revizyonlara yapılan itirazlar, bu revizyonlara karşı açılan iptal davaları ve yenilenen revizyonların birbirini izlemesiyle devam etmiştir.

Boğaziçi alanından yüksek rant sağlamaya yönelik kararlar koruma ilkeleri ile çelişmiştir. Bununla birlikte, büyükşehir ve ilçe belediyelerinin karar almada yetkili kılınmış olmaları ve bu kararların politik çıkarları destekleyecek yönde kullanılabilir olmasının, tüm politik çevrelerce kabul görmesi, Boğaziçi'nde korumaya yönelik

çalışmaları yasal kılıflarla baltalamak ve sonuçta kentin en yüksek rant sağlayan ve kaçak yapılaşmanın en yoğun görüldüğü bölgesi haline gelmesine olanak sağlamak konusunda en önemli etmenler olmuşlardır. Bu Türkiye koşullarında hızlı kentleşmenin çok ağır, ekonomik ve etik olarak olumsuz gelişmesinin açık bir sergilenmesidir.

1992’de yapılan bir araştırmada 1977, 1983, 1988 ve 1991 yıllarındaki 1/5000 ölçekli Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri Nazım Koruma Planlarına göre, bu bölgelerdeki konut/yeşil alan oranlarının değişimi incelenmiştir. Bu çalışmaya göre, 1977 yılında %48 olan konut/yeşil alan oranı, 1983 yılında %45, 1988 yılında %77, 1991 yılında ise %89 olarak değişmiş⁶, kooperatif türü yapılaşma 90’lı yıllarda da devam etmiştir⁷

Boğaziçi Sit Alanı’nın kağıt üzerinde öncelikli olan, en sıkı denetlenen ve yeni yapı yasağı bulunan öngörünüm bölgesinde de kaçak yapılaşma sürecinin benzer şekilde işleme olanağı bulmuş olması düşündürücü olmaktan öte, yasal kısıtlamaların uygulamada hiçbir geçerliliğinin olmadığını gözler önüne sermesi açısından kaygı vericidir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü’nce 1999 yılında Ön Görünüm Bölgesi içindeki kaçak yapılaşmayı tespit etmek amacıyla yaptırılan, “Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi İçindeki Kamuya Ait Yerlerin Kullanımına İlişkin Tespit Çalışması”nda Boğaziçi öngörünüm alanı içinde toplam 6609 adet parselde kaçak yapılaşma olduğu belirlenmiştir⁸. Tespit edilen 6609 adet kaçak yapının 438 adedi Beşiktaş, 662 adedi Üsküdar, 1850 adedi Beykoz ve 3659 adedi Sarıyer Belediyesi sınırları içinde yer almaktadır. Kaçak yapıların büyük çoğunluğunu oluşturan 2212 ade-

di Maliye ve İl Özel İdare’sine ait alanlarda, 1978 adedi ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait alanlarda yer almaktadır

Boğaziçi alanı içindeki bu kaçak yapılaşmaların %75’ine yakın bölümü; yeşil alan, koruya katılacak alan, mezarlık, mesire, park, manzara terası, çayır, ağaçsız mesire, koru alanı, tarım alanı, orman alanı ve devlet ormanı, özel yapılanma alanı, yapılanmaya kısıtlı alan ve sosyal donatı alanları üzerinde geri kalan %25 ise, konut alanı, spor alanı, vb diğer alanlar üzerinde yer almaktadır⁹ (Şekil 2)

İlçe düzeyinde incelendiğinde de benzer sonuçlar görülmektedir. Öngörünüm bölgesi içinde en az kaçak yapılaşmanın yer aldığı Beşiktaş Belediyesi sınırları içindeki kaçak yapılaşmanın %36’sı yeşil alan üzerindedir. Üsküdar Belediyesi sınırları içinde de benzer şekilde kaçak yapılaşmanın %27’si yeşil alan üzerinde, %36’sı ise sosyal donatı alanı üzerinde yer almaktadır.

Beykoz İlçesi’nde ise yeşil alan üzerinde yer alan kaçak yapı oranı %18 olmakla birlikte, koruya katılacak alan üzerindeki kaçak yapılaşma %45 oranına varmıştır. Sayısal olarak en çok kaçak yapının bulunduğu Sarıyer ilçesinde ise kaçak yapıların üzerinde bulunduğu alanlar diğer ilçelere göre daha fazla çeşitlilik göstermektedir. Sarıyer ilçesi sınırları içindeki kaçak yapıların %20’si yapılanmaya kısıtlı alan, %17’si ise koruya katılacak alan üzerinde yer almaktadır.

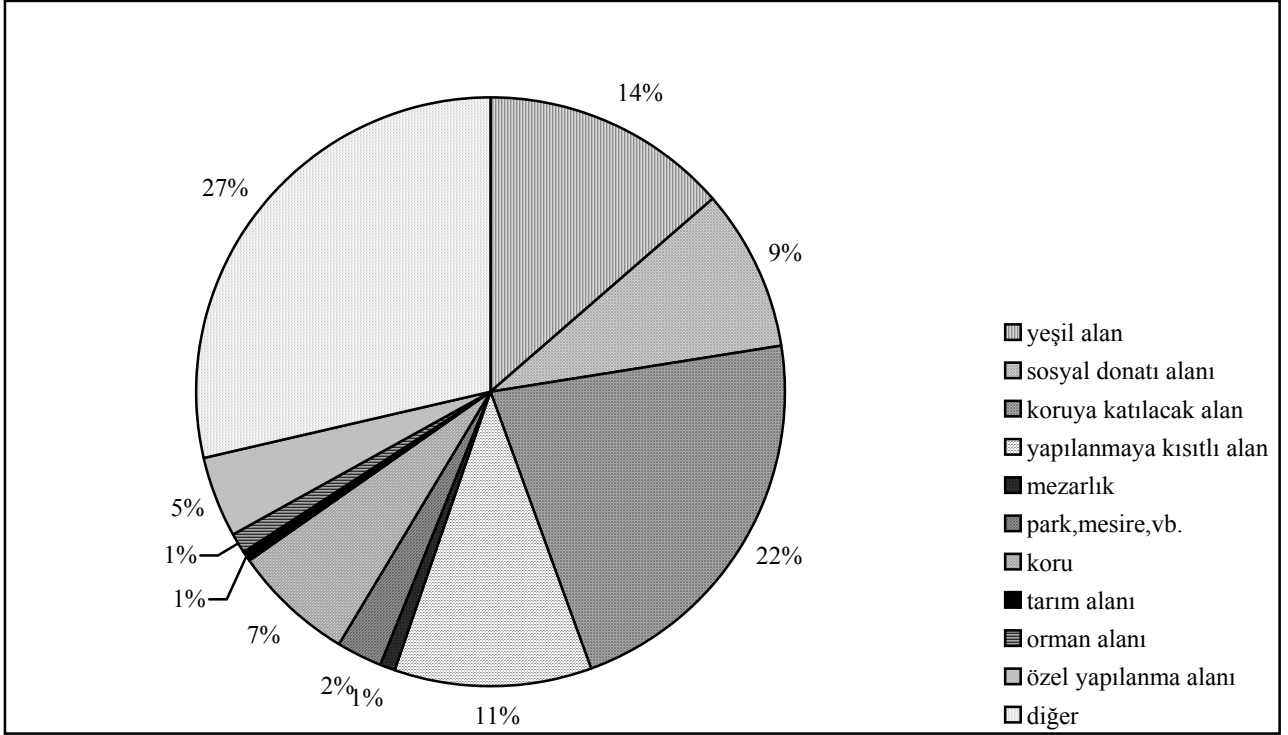
Boğaziçi’nde özellikle de koruma çabalarının başlamasını ve 1983 tarihli Boğaziçi Yasası’nı izleyen yıllarda artarak süren politik ve spekülatif baskılar adeta bir yapılaşma yarışı başlatmış; tek katlı gecekondu, orta ve üst gelir grubunun kooperatifleri ve toplu konutları ile daha üst gelir grubuna ait lüks konutlar Boğaziçi’nin yamaç ve vadilerinde yan yana yer almışlardır. Boğaziçi’nin korunmasına ve planlı gelişimine yönelik tutarlı bir devlet politikasının olmaması, hatta tersine politik baskıların yapılaşmayı artırıcı yönde olması sonucunda sözde korunan Boğaziçi, hızla ve plansız biçimde yapılaşmış ve yapılaşmaya devam etmektedir.

⁶ Z.Selçuk, Boğaziçi Koruma Alanında 1970-1990 Yılları Arasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, 1992

⁷ Boğaziçi ilçelerinde 1990-96 yılları arasında yapı kooperatiflerince yapılacak yeni ve ilave konutlar listesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nce İnşaat Defterleri içinde yayınlanmıştır.

⁸Bu çalışmada öngörünüm bölgesindeki kaçak yapılaşma ile ilgili bilgiler, bulunduğu yer, plandaki kullanım şekli, mevcut kullanım şekli, işgalcisi ve yüzölçümü ile farklı amaçlara göre yapılacak yeni sınıflandırmalara olanak verecek şekilde. detaylı bir şekilde listelenmiştir.

⁹ Diğer alanların dökümü için bkz.İBB ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü,1999

Şekil 2. Boğaziçi öngörünüm alanı içindeki kaçak yapılaşmanın yer aldığı alanların yürürlükteki planda belirtilen kullanımları

Toplam nüfustaki bu artışların yanısıra, köy nüfuslarında görülen artışlar da eski köy yerleşimleri dışındaki alanların da iskana açıldığını göstermektedir. 1975-80 arasında ise nüfus artışı Boğaz'ın kuzeyine kaymaya başlamıştır. Bu dönemde en çok artış %72.45 ile yine Üsküdar'da görülürken, bunu %64.41 ile Sarıyer, %42.64 ile Beykoz ve %14.53 ile Beşiktaş izlemektedir.

1980-83 yılları arasındaki askeri yönetim dönemi içinde, Boğaziçi nüfusu artmaya devam etmiş, özellikle de 2 Haziran 1981 tarihli imar ve gecekondü affi ile yasadışı inşa edilmiş konut alanlarında yaşayan nüfus resmi olarak Boğaziçi nüfusuna katılmıştır. Getirilen imar affi bu tarihten sonra gecekondü yapımını yasaklamış olmakla birlikte pratikte, yasadışı konutların bir gün yasal statü kazanabileceği fikrinin gerçekleşmiş bir uygulaması olarak, sonraki dönemlerde artarak sürecek kaçak yapılaşmaya fiili bir temel oluşturmuştur.

Yavaş gelişmekteki bir sanayi toplumu olan 1950'ler Türkiye'sinde iç göç hızı denetlenebilecek sınırları aşmıştı. Tek parti döneminden çok

partili demokratik düzene henüz geçilmiş olması siyasal demokrasi kavramının yeterince gelişmemiş olmasıyla birleşerek, hem halkın kısa erimli isteklerine öncelik tanıyan hem de patron-adamı ilişkisine temellenen populist politikaları geçerli kılmıştır (Tekeli, 2001; s.77)¹⁰. Siyasal demokrasi henüz yerleşmeden böyle bir pratiğin gelişmesi, köy kökenli yoksul, toprak sahibi olmayan, cahil ve siyasal tercihleri olmayan geniş bir kitlenin, oy kanalıyla politik dengeye ağırlığını koymasıyla hızlı ve düzensiz kentleşmenin temelleri atılmıştır. İç göçten kaynaklanan nüfus artışı, siyasal erki elinde bulunduranların oy kaygısıyla bu nüfusu kayırmasına ve himayecilik ilişkilerine dayalı politikalar yoluyla, kentteki belediye ve hazine arazileri üzerinde hızlı bir gecekondülaşmaya neden olmuştur. Dönemin Batı'dan özellikle de Amerika'dan ithal edilen modern apartmanlar, geniş yollar ve motorlu taşıtlardan oluşan modern kent imgesi büyük bir toprak spekülasyonuna yol açmıştır (Kuban, 1996; s.389). Köylülükten çıkan ve topraktan

¹⁰ Türkiye'deki siyasal yapı ve kentleşme ilişkileri için bkz. Tekeli, İ., Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara, 2001

kopan fazla emeğin kente göçtüğünde, buraya uyum sağlaması ve modern kentlere has sosyal organizasyon ve kurumlarla bütünleşmesi kolay değilken, henüz yerleşik ve işler bir kent yapısı oluşmadan yaşanan böylesine yoğun iç göç, İstanbul'daki değişimi daha da çapraşık bir hale sokmuş, kırsal bölgeden kopan nüfusu emecek kentsel koşullar yaratılamamıştır¹¹.

Menderes'in başbakan olarak bizzat yönettiği dört yıllık yeniden inşa dönemi, yarı kırsal bir toplumun, modern dünya ve modern kent yorumunu yansıtmaktadır. Bu sürekli göç ortamı içinde, ortaya bir kentsel-kırsallaşma ya da kırsal-kentleşme karışımı çıkmıştır (Kuban, 1996; s.399). Bu dönemde ortaya çıkan, kent toprağının yağmalanması ile yasal ve yasadışı arasındaki belirsizliğin kenti biçimlendiren temel etmen oluşudur.

Pratikte süregitmekte olan bu plansız yapılaşma ve büyümenin meşruiyet kazanması, 1966 yılında çıkartılan 775 sayılı Gecekondu Yasası ile olmuştur. Bu yasa, bir af yasası olmanın ötesinde gecekondu alanlarının varlığını kabul ederek, bu alanlarda imar kanununa uygun olmayan yeni bir meşruiyet çerçevesi içindeki gelişmeleri kolaylaştırmak amacıyla İmar ve İskan Bakanlığı'na ve Belediyelere, kaynak ve arsa sağlayacak düzenlemelere gitmiştir. Bu yasadaki temel kaygı gecekondu sahiplerine kentsel yaşamda güvence sağlamaktır. Bu güvenceye kavuşan gecekondu mahallelerinde konut kalitesinin gelişmesinin yanısıra, siyasal himayecilik mekanizmaları yardımıyla da altyapı kalitesi belli ölçüde gelişmiştir. Bu gelişmeler gecekondu toplumunun bu kesimi için kaçak yapıların sadece bir barınak olmaktan çıkarak, kentin oluşan rantından nemalanmayı sağlayacak bir yatırım aracı haline gelmiştir. İstanbul içinde doğal yapısı ile özel bir bölge olan Boğaziçi bu yıllardan başlayarak ve artan bir hızla gecekondulaşma ve yasadışı yapılaşmanın en yoğun yaşandığı yer olmuştur. Eski köy yerleşimleri dışında büyük kısmı boş hazine arazileri ve yeşil alanlar olan Boğaziçi tepelerine ve vadi içlerine önce nite-

liksiz gecekondu yapılrken, bunu sosyal konutların yapımı izlemiştir.

1970'li yıllara gelindiğinde, iç siyaseti yönlendiren patronaj ilişkileri daha geniş çaplı olarak sürmüş, siyasal partiler kentin yeni kırsal nüfusunun kentle iletişim sağlama ve yabancı oldukları bu ortam içinde kendilerine yer bulma ve koruma mekanizmaları olarak bu ilişkiler sistemi içinde başrolü oynamışlardır.

1980'ler bir askeri yönetim dönemi ardından, liberal ekonomi söylemiyle başa gelen siyasi iktidar ile Türkiye için yeni bir dönüm noktası olmuştur. Geçen 30 yıl içinde yerleşmiş politika-kent yönetimi ilişkisi bu dönemde kuvvetlenerek sürmüştür. 1980'ler sonrasında İstanbul'un yeniden yapılanmasını etkileyen tek değişken dünyaya eklenme çabaları kent formunu belirleyen süreçleri de değiştirmiştir. Bu döneme kadar kentteki rantlar genellikle küçük girişimcilerin ilgi alanı iken, bu yıllardan sonra büyük sermayenin de ilgi alanına girmiştir. Kentte konut, bu döneme kadar daha çok küçük girişimci yapsatçılar eliyle yapılırken bu tarihten sonra toplu konut yeni bir konut sunum biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Kent bir önceki dönemdeki gibi tek tek binaların eklenmesiyle değil, kent parçalarının eklenmesiyle büyümeye başlamıştır (Tekeli, 2001).

Populist siyasetin egemen olduğu bir ortamda bu olanakları; sağlıklı bir kent dokusuna dönüşürecek kentsel planlama ve denetimin kurulamayışı ve dönemin belediye başkanı Dalan'ın imar operasyonları çerçevesinde, kentin imarlı kesimlerinde dahi planlamanın büyük ölçüde dışlanmış olması, kentin hiç boşluk bırakmadan yüksek yoğunluklu olarak gelişmesini sürdürmesine neden olmuştur.

Kentteki plansızlığın temelinde kentsel planlama kararlarının herhangi bir projeye değil, İstanbul'un bir dünya kenti olması gerektiği öne sürülerek, sermayenin rasyoneline dayandırılması yatmaktadır. Bu dönemde çıkartılan gecekondu afları da nitelik değiştirmiştir. Bu dönemden önce çıkartılan gecekondu afları belli mekan ve zamana sınırlı olarak yapılan gecekonduları ya-

¹¹ Toplumsal yapıdaki değişimler ve kentleşme ilişkileri için bkz. Kıray, M., Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, İstanbul, 1999

sallaştırırken gecekondulara sadece güvence sağlamıştır. Oysa, bu dönemde çıkan gecekondular, hem tüm kentteki kaçak yapıları affetmiş, hem de gecekonduların amacını güvence vermekten çok, gecekondulara yeni yapılaşma hakları vererek kentsel ranttan pay vermeye yöneltmiştir. Böylece kentin bir rant aracı olduğu açıkça ortaya konarak, toprak ve arsa spekülasyonu meşrulaştırılmıştır. Ayrıca tüm yapılar demokrasi, kentte yaşayanların eşit demokratik haklara sahip olması gibi nedenlere dayandırılarak yasallaştırılmaya çalışılmıştır. Temelde bu süreç yasallaştırılan bir yağma sürecidir.

Tarihi sit alanlarının korunmuşluk durumu

Bu çarpık süreçte Boğaziçi'nin gerek topografik gerekse de peyzaj yapısının büyük ölçüde tahribi söz konusudur. Bunun yanında, Boğaziçi Yasasıyla belirlenen tarihi sit alanlarındaki koruma çalışmaları da benzer biçimde düşündürücüdür. Boğaziçi Yasası ile öngörünüm bölgesi içinde kalan köyiçi sınırları içinde, restorasyon dışında yeni yapı inşaatı yasal olarak yasaklanmışken, bu tarihten günümüze kadar olan süreç içinde yitirilen yapıların hiç de azımsanmayacak sayıda oluşu, incelenen dört bölgede açıkça görülmektedir.

İncelenen bölgelerden¹² Boyacıköy'de sit sınırları içinde toplam 387 adet yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 198'u tarihsel nitelikleriyle korunması gereken yapı, 130'u ise yeni yapıdır. 1983 yılında sit ilan edilen bu sınırlar içindeki tescilli ve diğer tarihsel nitelik taşıyan binalar bugünkü durum ile kıyaslandığında, 115 adet tescilli eski eserin dokuzu, 118 adet ahşap köy dokusunu oluşturan konutun ise 48'i yıkılarak yerlerine niteliksiz yeni yapı inşa edilmiş, 13 adet tescilli yapı ve 31 adet ahşap konut yıkılmış ancak parselleri boş kalmış, üç adet tescilli yapı ve dört adet ahşap konutun ise yıkıntı durumunda olduğu görülmektedir. Böylelikle, 1983 planında korunması gerekli görülen 233

yapının 108'i bir başka deyişle %46'sı "koruma" sürecinde yitirilmiştir

Büyükdere'de sit alanı içinde bulunan 467 adet yapının 252'si tarihsel nitelikleriyle korunması gereken yapı, 165'i ise yeni yapıdır. 1983 yılı tespitleriyle karşılaştırıldığında Büyükdere'deki 210 adet tescilli eski eserin 19'u, 131 adet ahşap köy dokusunu oluşturan konutun ise 84'ü yıkılarak yerlerine niteliksiz yeni yapı inşa edilmiş, yedi adet tescilli yapı ve 27 adet ahşap konut yıkılmış ancak parselleri boş kalmış, bir adet tescilli yapı ve bir adet ahşap konut ise yıkıntı durumundadır. Böylelikle, 1983 planında korunması gerekli görülen 341 yapının 138'i bir başka deyişle %40'ı "koruma" sürecinde yitirilmiştir.

Anadolu Yakası'nda da benzer sonuçlar görülmekle birlikte, Rumeli yakası ile karşılaştırıldığında korunmuşluk oranının biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Beykoz-Yalıköy'de inceleme alanı sınırları içinde bulunan 437 adet yapının 234'ü tarihsel nitelikleriyle korunması gereken yapı, 152'si ise yeni yapıdır. 1983 tarihli tespitlerle karşılaştırıldığında ise, o dönem tespit edilmiş 183 adet tescilli eski eserin 24'ü, ve 23 adet ahşap köy dokusunu oluşturan ahşap konuttan sekizi yıkılarak yerlerine niteliksiz yeni yapı inşa edilmiş, 12 adet tescilli yapı ve üç adet ahşap konut yıkılmış ancak parselleri boş kalmış, bir adet tescilli yapı ise yıkıntı durumundadır. Böylelikle, 1983 planında korunması gerekli görülen 206 yapının 50'si (%24)"koruma" sürecinde yitirilmiştir.

Anadoluhisarı'nda da benzer bir oran söz konusudur. İnceleme alanı sınırları içindeki 291 adet yapının 141'i tarihsel nitelikleriyle korunması gereken yapı, 106'sı ise yeni yapıdır. 1983 tarihli planlarla karşılaştırıldığında, 85 adet tescilli eski eserden yedisinin, 33 adet ahşap köy dokusunu oluşturan konuttan altısının ve üç adet tescilli önerilen yapıdan biri yıkılarak yerlerine niteliksiz yeni yapı inşa edilmiş, dört adet tescilli yapı yıkılmış ancak parseli boş kalmış, beş adet tescilli yapı ve iki adet ahşap konut ise yıkıntı durumundadır. Böylelikle, 1983 planında korunması gerekli görülen 118 yapının 24'ü (%20) "koruma" sürecinde yitirilmiştir.

¹² Bu bölgelere ilişkin ayrıntılı incelemeler ve haritalar makalenin ait olduğu tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır.

Sonuç

Özellikle kaçak yapılaşmaların oluşmaya ve yasal nitelik kazanarak sınırlarını daha da genişletmeye başladıkları 1950-70 arası dönem Boğaziçi'nin yokoluş sürecinin başlangıç noktasıdır. 1960'lardan günümüze kadar plansız ve denetimsiz büyüyen İstanbul'da Boğaziçi gibi özel önemi olan ve bu her fırsatta "yasal düzenlemeler" ile vurgulanan hatta kendine özel bir koruma yasası bulunan bir alan 30 yıl içinde yasal ve yasadışı yollardan talan edilmiş, tarihsel imgesini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Boğaziçi'nin korunmasına ilişkin yasal süreç 1970'lerden başlamakla birlikte, her dönemde çeşitli baskılarla yönlenen ve yasal kılıflar bulunan yasa dışı uygulamalar etkin olmuş, demokrasi, kentte yaşayan herkese eşit kullanım hakları tanınması gibi kavramlar saptırılarak kültürel öncelikler yok sayılmıştır. Aslında 1969'da Kuban'ın İstanbul'un tarihi sitlerini saptayan raporunda Boğaziçi yerleşme alanı, ahşap nitelikli tarihi dokusunu büyük ölçüde korumaktaydı. Bozulma sürecinin başlangıcı buna müdahale eden yasaların da ortaya çıkmasıyla eş zamanlıdır. Başka bir deyimle koruma müdahaleleri yasal olarak zamanında başlatılmıştır.

Öngörünüm bölgesi içindeki kaçak yapılaşma oranları ve dağılımı ile "sit alanı" ilan edilen bölgelerin korunmuşluk durumları Boğaziçi'nin 1970'lerde başlayan "sözde koruma" sürecinde aslında planlı bir şekilde spekülasyon ve "suç alanına" dönüştüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu kamusal suça arazi spekülörleri ve rant odaklı "girişimciler" fiilen katılırken planlama ve koruma konusunda söz ve yetki sahibi olan mercilerin olan bitene göz yumması, hatta uygu-

lamaları kolaylaştıran tavırlar sergilemesi Boğaziçi'nin yokediliş sürecini bir anlamda meşurlaştırmıştır. Bu, kentleşme zorluğu çeken bir toplumun kendi tarihine karşı tümel biliçsizliğinin ve yozlaşmış bir toprak ve yapı politikasının çok açık bir görüntüsüdür ve kentleşememiş bir toplumun tarihine sahip olması konusunda biliçlenmesinin ekonomik dürtülere karşı koyamayacağını göstermektedir.

Kaynaklar

- 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 22 Kasım 1983 tarihli Resmi Gazete.
- Aysu, Ç., (1989). Boğaziçi'nde Mekansal Değişim, *Yayınlanmamış Doktora Tezi* İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Boğaziçi İmar Müdürlüğü, (1999). Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Kamu Yerleri Tespit Çalışması, Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar, Beykoz İlçesi.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., (1998). İnşaat Ruhsatnamelerine Göre 1963-1996 İstanbul Külliyyatı 6 ve 7, İstanbul.
- Kıray, M., (1999). Toplumsal Yapı Toplumsal Değişim, İstanbul.
- Kuban, D., (1969). İstanbul'un Tarihi Yapısı, Tarihi Gelişme, Şehrin Yapısının Özellikleri Koruma Yöntemleri, İstanbul Belediyesi Nazım İmar Planı Bürosu için hazırlanan rapor, çoğaltma.
- Kuban, D., (1994). Kentin Gelişmesi, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.4, s. 527-547.
- Kuban, D., (1996). İstanbul, Bir Kent Tarihi.
- Selçuk, Z., (1992). Boğaziçi Koruma Alanında 1970-1990 Yılları Arasındaki Gelişimin Değerlendirilmesi, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tekeli, İ., (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması, Ankara.